

ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ НА ХАРКІВЩИНІ В 1919-1920 РОКАХ

У статті досліджується питання створення місцевих органів управління освітою у Харківській губернії під час встановлення радянської влади в 1919-1920 роках. Визначаються основні структурні підрозділи губернських та повітових відділів освіти.

Ключові слова: губернський відділ освіти, освітня політика, радянська влада, народна освіта, структура державних органів.

В статье исследуются вопросы создания местных органов управления образованием в Харьковской губернии во время установления советской власти в 1919-1920 годах. Определяются основные структурные подразделения губернских и уездных отделов образования.

Ключевые слова: губернский отдел образования, образовательная политика, советская власть, народное образование, структура государственных органов.

At this article investigates the question about creation of education authorities during the establishment of Soviet power in Kharkov from 1919 to 1920. The general structural subdivision of provincial and district education departments are determined.

Key words: Provincial Department of Education, education policy, Soviet power, public education, structure of state bodies.

Постановка проблеми. В умовах постійних змін та трансформацій в освітній системі за доби національно-визвольних змагань 1917-1921 років актуальним є дослідження розвитку національної освіти, аналіз, порівняння технологій здійснення освітньої політики. Одним з таких періодів став завершальний період остаточного утвердження радянської влади в Україні, формування нової радянської системи управління освітою в Україні.

Завдання щодо проведення освітньої політики в країні покладено на державні органи, тому для вивчення тих чи інших трансформацій у галузі освіти певного періоду потрібно дослідити структуру та функції державних органів освіти як загальнодержавних, так і місцевих.

Аналіз актуальних досліджень. Радянська історіографія широко досліджувала особливості становлення радянської системи освіти в Україні загалом, але майже не торкалася питань структури та діяльності місцевих органів управління освітою. Серед таких досліджень варто відзначити праці Г.Ф.Гринька[1], Я.П.Ряппо[10] та І.Д.Золотоверхого[6]. Серед сучасних досліджень варто відзначити праці Н.В.Іванової [7] та Н.А.Сорочан [9], в яких подано загальну характеристику радянських органів управління освітою в Україні часів національно-визвольних змагань та шляхи становлення радянського державного апарату управління освітою на місцях.

Мета статті – проаналізувати умови процесу формування радянських органів управління освітою у Харківській губернії в 1919-1920 роках, їх структурні підрозділи і напрями діяльності.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1918 – у першій половині 1919 рр., під час другого приходу радянської влади до України, Харків став місцем перебування українського радянського уряду - Тимчасового робітничо-селянського уряду. При ньому діяв відділ народної освіти, завідувачем якого було призначено В. Затонського. 29 січня 1919 року Тимчасовий робітничо-селянський уряд було перейменовано в Раду народних комісарів, а відділ народної освіти в Народний комісаріат освіти. Наркомос затвердив важливі нормативні документи, що регламентували діяльність органів управління освітою на місцях: «Положення про місцеві органи народної освіти» та «Інструкція по організації Губернського відділу народної освіти»[8, с.234-235].

На початку 1919 року відновився процес формування радянських органів управління освітою та культурою на Харківщині. Губернський відділ народної освіти(далі - Губвно) був організований протягом січня-лютого 1919 року [3, арк.1].

Губвно складався з п'ять підвідділів: шкільного, позашкільного, мистецтв, наукового і загального. На чолі кожного підвідділу була колегія з 3 осіб: завідуючий, його заступник та завідуючий шкільною секцією. Кожен підвідділ поділявся на секції. Наприклад, позашкільний підвідділ (організований 10 січня 1919 року) поділявся на п'ять секцій: шкільну, клубну, бібліотечну, лекційну та кінематографічну. На чолі секції був завідуючий, до її складу входили інспектори [9, с.62]. Для спостереження за правильною постановкою справи на місцях були організовані повітові та волосні відділи народної освіти, які з причин відсутності належного зв'язку і коротким періодом існування не встигли розгорнути належну діяльність [9, с.63].

Процес становлення державних органів управління освітою і культурою на Харківщині був

загальмований встановленням у червні 1919 року денікінського режиму, який продовжувався до грудня 1919 року. Остаточне встановлення радянської влади в Харківській губернії відбулося протягом грудня 1919 року, а відновлення місцевих рад та виконавчих комітетів – протягом березня – початку квітня 1920 року [9, с.63]. На початок 1921 року Губвно складався з 7 підвідділів: загальний; організаційно-інструкторський; соціального виховання; політичної освіти; професійної освіти; постачання; губкопмис. Кожен підвідділ мав складну систему секцій, які створювались для диференціації роботи підвідділу. До складу підвідділу губкопмис входили Д.І.Багалій, як завідувач архівною секцією, та М.І.Сумцов, як завідувач етнографічною секцією [4, арк.39]. Okремо від підвідділів для представництва інтересів національних меншин Харківщини було створено три секції – польську, вірменську та єврейську [4, арк.36].

Для представництва на місцях у 1920 році ГубВНО було створено 13 повітових та 3 районні(у Харкові) відділи народної освіти [5, арк.4, 16]. Структуру і функції повітових відділів можна розглянути на прикладі Харківського повітового відділу. На чолі відділу народної освіти був завідувач, при якому існували дорадчі органи – рада завідуючих підвідділами і нарада відповідальних працівників [2, арк.38]. Відділ поділявся на підвідділи, яких у ньому було п'ять: соціального виховання(у його складі 3 секції: дошкільна, дитячих будинків та шкільно-клубна), політпросвіти(5 секцій: шкіл для дорослих, лекційна, бібліотечна, клубна та художня), професійно-технічної освіти, кошторисно-фінансовий і постачання [5, арк.38]. У підпорядкуванні підвідділу соцвиховання Харківського повітового відділу було 180 шкіл, що мали у своєму складі 629 учителів та 20086 учнів [5, арк.39]. Завданням підвідділу політпросвіти було «будівництво на селі великої мережі «народних будинків», які повинні стати селянськими клубами для широкої і загальної освіти, відпочинку і розумної розваги»[6, с.172]. Для вирішення цих завдань у Харківському повіті у 1920 році 39 клубів, 29 товариств «Просвіта», 9 народних будинків, 53 хати-читальні, 39 бібліотек, 17 шкіл для дорослих. Підвідділ професійно-технічної освіти забезпечував контроль за діяльністю агрономічних, професійно-технічних шкіл, різного роду курсів, професійно-технічної освіти робітників [2, арк.41-42].

Розпорядженням Народного комісаріату освіти від 9 червня 1920 року було створено волосні відділи народної освіти, завданням яких було підтримати тісний зв'язок з селами і хуторами волості. Вони склалися із завідуючого відділом, діловода та двох інструкторів – по соціальному вихованню та позашкільній освіті.

Висновки. Таким чином, протягом 1919-1920 років на Харківщині було створено розгалужену систему радянського державного управління освітою і культурою, яка повною мірою залежала від політики радянської влади в Україні. У цей період влада шукає відповідні форми та шляхи реформування освітньої системи, постійно змінюючи структуру державних органів. У Харківській губернії цей процес відбувався у складних воєнно-політичних умовах, що також позначилося на державній політиці у галузі освіти та культури.

Перспективи подальшого дослідження полягають у необхідності продовжити аналіз основних напрямів діяльності місцевих органів управління освітою у Харківській губернії, їх структури та кадрового складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринько Г.Ф. Очерки советской просветительской политики / Г.Ф.Гринько. – Х., 1923. – 194 с.
2. Державний архів Харківської області (далі - ДАХО). – Ф. Р-820. – Оп.1. – Спр.4. – 44 арк.
3. ДАХО. – Ф.Р-820. – Оп.1. – Спр.11. – 112 арк.
4. ДАХО. – Ф. Р-820. – Оп.1. – Спр.122. – 143 арк.
5. ДАХО. – Ф. Р-918. – Оп.1. – Спр.1. – 37 арк.
6. Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917-1920 рр.)/ І.Д.Золотоверхий– К.: Акад. наук УРСР, 1961. – 424 с.
7. Іванова Н. Становлення та розвиток радянських органів державного управління освітою в Україні (1917-1920) / Н.Іванова // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 1999. - №1. – С.236-250.
8. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: у 2-х т. / І.Л.Лікарчук. – К., 2002. – Т.1 (1917-1943 рр.). – 327 с.
9. Ряппо Я.П. Народня освіта на Україні за десять років революції / Я.П.Ряппо. – К.: Держвидав України, 1927. – 127 с.
10. Сорочан Н.А. Становлення радянського державного апарату управління освітою і культурою на Харківщині в 1917-1920 роках // Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. Серія «Історія та географія». – Х.: Майдан, 2005. – №21-22. – С.61-64.